

Kameran och jag

Ett material om fotografi, identitet och gestaltning

Målgrupp: förskola – årskurs 5

Introduktion till läraren

Det här är ett pedagogiskt material utformat för att arbeta kring normer kopplat till genus i bild, men också kring samtycke och fotografering. Målgruppen för detta material är bred. För de allra yngsta barnen kan du som pedagog ta fasta på det experimentella förhållningssättet till en kamera och att öva på samtycke inför fotograferandet. För de lite äldre eleverna kan de inledande diskussionsfrågorna kring normer och fotografering få ta mer plats. Självklart är det du som pedagog som anpassar material och tilltal så det passar dina barn eller elevers nivå.

Förberedelser

- Klipp ut bilderna som finns i det separata dokumentet *Sorteringsövning*. De kommer att användas i en praktisk övning där eleverna får chans att diskutera bilders uttryck.

- Eleverna kommer få uppgifter där de ska fotografera varandra. Det är viktigt att eleverna känner sig trygga med detta moment. Alla har rätt att säga nej till att de inte vill vara med på bild. Ett alternativ för de som inte vill vara med på bild är att eleverna kan fotografera en docka, figur eller gosedjur. Påminn även eleverna om de rör sig ute på skolan att ingen utomstående elev får komma med på en bild. Tänk igenom vilka kameror ni kan använda för ändamålet. Ipads eller mobiler fungerar bra, men använd skolans enheter så att ni kan säkerställa att de inte är uppkopplade till nätet, på så sätt kan inga bilder spridas av misstag.

Inledande diskussioner med eleverna

Normer

Normer är oskrivna regler, idéer och föreställningar om vad som är normalt i ett visst sammanhang. Det kan handla om hur vi ska bete oss mot varandra. Till exempel att vi svarar "hej" när någon hälsar på oss eller att vi ställer oss i kö i mataffären och inte tränger oss förbi alla. Det kan också handla om hur vi ska se ut, exempelvis att män inte klär sig i klänning eller att kvinnor inte har bar överkropp trots att det är en varm sommardag. Många normer är kopplade just till kön; hur vi bör se ut och bete oss som kille eller tjej. Andra normer är till exempel heteronormen, funktionsnormen och hudfärgsnormen. Vi tvingas att förhålla oss till normer varje dag. För vissa är det kanske ganska enkelt, medan det för andra kan vara närmast omöjligt att följa normen. Träder vi över normernas osynliga gränser kan det bli jobbigt på olika sätt. Det är ofta först när vi bryter mot normer som vi lägger märke till dem.

Diskussionsfrågor: Låt eleverna prata i smågrupper. Vad är en norm? Vilka olika slags normer kan ni komma på? (I samhället/klassrummet/i kompisgänget/familjen) Vilka är lätta att bryta mot? Vilka känns svårare?

Genus och bildspråk

Idag när sociala medier har en central roll i många ungas liv blir det bildkommunikativa en central del i identitetsbygget och i relationer med andra. Hur vi väljer att gestalta varandra och oss själva i bild hänger ihop med hur vi bryter eller reproducerar rådande könsnormer. Redan i tidig ålder lär sig barn hur man kan posera på ett foto. Medvetet eller omedvetet tar vi efter de bilder vi ser runtomkring oss. Könsnormerna gör att vi rör oss på ett visst sätt framför kameran om vi identifierar oss som flickor och på ett annat sätt om vi identifierar oss som pojkar. (Se gärna det pedagogiska material kring könsnormer i bildspråket som finns på Statens medieråds hemsida).

Diskussionsfrågor: Låt eleverna prata i smågrupper. Har du någon favorit- pose som du brukar använda när någon vill fotografera dig? Det kan vara en särskild min eller ett sätt att stå med kroppen. Brukar du fotografera dig själv? (ta en selfie) Hur håller du kameran? Hur vill du se ut på bilden? Diskutera.

Bredda normerna

Att bredda rådande könsnormer handlar inte om att sätta förbud för hur någon får vara eller se ut utan tvärtom handlar det om att vidga det normativa tänkandet så alla får chans att vara på det sätt de vill vare sig det kategoriseras som normativt eller icke-normativt.

Genom att fokusera på hur vi kan uttrycka oss *med* en kamera (fotografen) och hur vi kan uttrycka oss *inför* en kamera (modellen) kan vi närma oss denna tematik på ett mer experimentellt sätt. Det blir ett arbetssätt som öppnar upp för fler möjligheter att uttryck sig på istället för att riskera att nöta in rådande könsnormer hos barnen och eleverna. Följande bildpresentation med tillhörande uppgifter fokuserar på just detta.

Kameran och samtycke

Den digitala utvecklingen har gått snabbt. Digitala kameran som finns i våra mobiler har nästan blivit som en del av oss och vi använder den till exempel när vi vill kommunicera eller minnas något. Internet och sociala medier gör att vi idag kan publicera bilder och på det sättet stannar inte vårt bildbruk längre i den privata sfären. Här har våra konventioner kring teknologin inte hängt med på en kollektiv nivå. Vi förhåller oss olika till om vi ber om lov innan vi fotograferar någon och det som kan vara ännu mer känsligt; om vi får lägga upp en bild i sociala medier på en annan person.

I det offentliga rummet är det lagligt att fotografera andra människor, det lyder under yttrandefriheten som är en del av vår grundlag. Men även om det är lagligt att fotografera andra människor och du som upphovsperson sedan äger rätten till dina egna bilder så får vi inte glömma etiken och respekten inför den andre; är det schysst att publicera eller skicka iväg en bild av en annan person mot dennes vilja? Och vet du vad den andre vill innan du har frågat? I halvoffentliga miljöer som skolan är det också viktigt att påminna om att skolan kan ha särskilda bestämmelser kring fotografering. Ofta finns det elever med skyddad identitet på skolan som inte får vara med på bild.

Kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer (lgr22) går att koppla till elevers bruk av kameran då bilder av oss själva och andra är en del av vårt relationsbygge, och högre upp i åldrarna även kan vara en del av ungdomarnas utforskande av sin sexualitet. Det behöver även finnas ett samtycke kopplat till vårt bruk av kameran och fotografier.

Diskussionsfrågor: Låt eleverna prata i smågrupper. Hur ofta använder du en kamera? Har du en egen kamera eller har du en som du kan få låna? Vad gillar du att fotografera för motiv? Brukar du fråga om lov innan du fotograferar någon? Varför? Varför inte? Skulle du vilja att andra frågar om lov innan de lägger upp en bild av dig på sociala medier?

Powerpoint

1. **Kameran och jag** (rubrik)
2. **Det här är en kamera.** Även om de flesta har använt en kamera ska vi inte ta för givet att våra elever vet exakt hur en kamera fungerar, detta gäller framför allt de yngre åldrarna. Gå igenom apparaten med eleverna: var sitter kameran? Hur länge måste man trycka på avtryckarknappen? Går det att fånga rörliga bilder? Vad krävs det i så fall för inställning? Kan jag ställa in skärpa och mäta ljuset? Kan jag röra på kameran när jag ska fotografera eller behöver jag vara stilla? Vad blir det för skillnad?
3. **Får jag ta en bild på dig?** Alla känner igen känslan av hur obekvämt det kan vara att inte känna sig nöjd med hur man blivit förevigad i ett fotografi. Att alltid fråga innan man tar en bild gör att du visar din kompis respekt och ger hen chans att säga nej oavsett dennes anledning att inte vilja vara med på bild. Att träna på att ställa frågan "får jag ta en bild på dig?" är en viktig övning i samtycke, det vill säga att inte fotografera någon annan mot dennes vilja.
4. **Får jag spara/visa en bild på dig?** Även om någon har tackat ja till att vara med på en bild betyder det inte att det är ok att göra precis vad som helst med denna bild. Att det är okej att ta en bild, betyder inte att det per automatik är okej att visa den för andra genom att publicera den på sociala medier. Varje gång en bild ska visas eller publiceras krävs en ny fråga om ingen annan överenskommelse finns. Detta handlar också om samtycke.
5. **På vilka olika sätt kan man fotografera varandra?** Ofta när man tar en bild håller man upp kameran och trycker på avtryckaren, bilden blir som den blir utifrån hur man som fotograf står och hur nära eller långt bort modellen står från kameran. Men det går att fotografera på ett mer medvetet sätt och experimentera med olika slags uttryck. Man kan stå långt ifrån, sätta sig ned på huk och fota underifrån, ställa sig på något högt och fota uppifrån eller gå nära, nära med kameran. Hur du står och håller kameran gör stor skillnad på hur fotografiet ser ut.
6. **Praktisk övning:** Jobba i smågrupper och sortera bilder på en skala.
Placera ut bilderna på ett bord så de bildar en skala från stark till svag. Diskutera i vilken ordning ni vill lägga bilderna och försök motivera *varför* ni tycker en bild uttrycker svaghet eller styrka. Ni behöver inte komma överens! Det viktiga är att övningen sätter igång tankarna kring hur man kan gestalta något i bild.
7. Prova att göra samma övning med bilderna kopplade till orden *rädsla* och *mod*.
8. Hur vi tolkar bilder handlar både om VAD som syns i bild och HUR det syns i bild.
9. Hur mycket som kommer med i bild kallas bildutsnitt och hänger ihop med hur nära eller långt ifrån fotografen är sitt motiv. **Helbild** kallas det bildutsnitt när hela personen syns i

- bild, från topp till tå (och inget utrymme finns ovanför huvudet eller under fötterna).
10. **Halvbild** kallas det när halva kroppen på personen i bild syns. Det kan vara från midjan och uppåt men kan också vara från midjan och nedåt.
 11. **Närbild** kallas det när fotografen gått nära med kameran. Närbild på ett ansikte är ett vanligt porträttmotiv. Genom att komma nära ansiktsuttrycket känner vi kontakt med personen i bild. Du kan även fota andra motiv i närbild, som en sak eller en tallrik med mat.
 12. **Extrem närbild** handlar om att fotografen har gått mycket nära med sin kamera. Genom att göra så bestämmer fotografen vad vi får titta på eftersom endast en detalj syns i bild. Experimentera med hur nära du kan gå med kameran utan att motivet blir suddigt (ofokus).
 13. **Fågelperspektiv**. Fotografen har ställt sig på något högt vilket skapar illusionen av att något ser mindre ut än det egentligen är.
 14. **Grodperspektiv**. Fotografen har satt sig på huk vilket skapar illusionen av att något ser större ut.

 15. **Nu är det dags att jobba praktiskt med kameran.** Låt eleverna jobba två och två och lösa de tre uppgifterna. (Bildutsnittet finns som en komihåg-lista med bild och ord i ett separatdokument för eleverna att ta med.) Att fånga rätt bildutsnitt med kameran handlar om att öva blicken. I en sådan här gestaltande övning finns ett rätt och ett fel, har eleverna till exempel inte gått tillräckligt nära för respektive bildutsnitt, be dem göra om övningen tills det blir rätt.
 16. Nästa nivå för eleverna är att prova att gestalta mer abstrakta begrepp. Påminn dem om att använda de bildutsnitt och perspektiv de nu har lärt sig. Hur vi tolkar bilder handlar både om VAD som syns i bild och HUR det syns i bild.